

Mi studenti Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije i Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, učesnici Projekta "Praćenje suđenja u predmetima koruptivnih krivičnih djela" na Sudu Bosne i Hercegovine, Kantonalnom i Općinskom sudu u Sarajevu u periodu od 15.11.2016. do 15.05.2017. godine, a poštujući pravila objektivnosti i nepristranosti u izvještavanju, o našim zapažanjima podnosimo slijedeći:

IZVJEŠTAJ

o praćenju suđenja u Projektu "Praćenje suđenja u predmetima koruptivnih krivičnih djela"

Projekat "Praćenje suđenja u predmetima koruptivnih krivičnih djela" započeo je 15.11.2016. godine praćenjem suđenja na Sudu BiH, Kantonalnom i Općinskom sudu u Sarajevu u ukupno dvanaest krivičnih predmeta po optužnicama za krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti te druga krivična djela u vezi s njima (prema KZBiH i KZFBiH) i to: „Zloupotreba položaja ili ovlaštenja“, „Primanje dara i drugih oblika koristi“, "Pranje novca", "Porezna utaja" „Sklapanje štetnog ugovora“, „Krivtvođenje službene isprave“, „Organizirani kriminal“, "Ugrožavanje sigurnosti", "Oštećenje tuđe stvari", Teška krađa", "Navođenje na prostituciju" i dr. Cilj Projekta je bio bolje razumijevanje toka krivičnog postupka uz istovremeno pridonošenje većoj transparentnosti u procesuiranju koruptivnih krivičnih djela. U Projektu je učestvovalo 45 studenata polaznika kolegija „Krivično procesno pravo I“ i „Krivično procesno pravo II“ na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije i Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Prilikom praćenja studenti su sačinjavali pojedinačne izvještaje¹ sa svakog održanog ročišta koji su sadržavali slijedeća pitanja:

1. Opišite procesne radnje koje ste posmatrali (npr. saslušanje svjedoka i sl.). Budite precizni što je više moguće.
2. Opišite atmosferu u sudnici. Da li je bilo onako kako ste očekivali? Objasnite kako su ili kako nisu ispunjena vaša očekivanja.

¹ Prilagođeni prijevod Sample Court Watch report, dostupno na:

<http://web.monroec.edu/manila/webfiles/susancable/CRJ105F08CourtwatchReportSam.pdf> Pristupljeno 22.11.2016.

3. Opišite vaš dojam predsjedavajućeg sudije/članova vijeća - njegovo/njeno/njihovo držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.
4. Opišite vaš dojam tužitelja - njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.
5. Opišite vaš dojam branitelja/odbrane - njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.
6. Opišite bilo kakvo zapažanje o drugim sudskim posmatračima i sudskom osoblju (osiguranje, zapisničar, službenik itd.).
7. Ako ste posmatrali suđenje, opišite vaš dojam radnji koje su izvedene u toku glavne rasprave. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.
8. Navedite ovdje bilo koje zapažanje (koje nije uključeno iznad), a koje je ostavilo jak dojam na vas. Uključite specifične anegdote ako je moguće.
9. Šta ste naučili iz ovog iskustva o sudskom postupku u predmetu po optužnici za koruptivno krivično djelo?

Posebno se mora napomenuti da je sa praćenjem suđenja započeto dok su ona bila u toku, dakle ne od otvaranja glavne rasprave, kao i da je u toku praćenja prvostepeno okončano tri dok su ostala suđenja i dalje u toku. Bilo kakvi komentari na predmete koji su okončani, zbog njihove nepravomoćnosti, nisu uključeni u ovaj izvještaj. Zbog svega navedenog, rezultati praćenja koje navodimo u izvještaju su ograničeni i moraju biti uzeti s rezervom.

Uspoređujući znanja stečena prisustvom na predavanjima iz predmeta Krivično procesno pravo, kao teoretskog dijela procesa, sa opažanjima *in vivo* u sudnici, stvorili smo sliku skoro potpune profesionalnosti i predanosti krivičnog pravosuđa u rješavanju ovakvih sporova. Međutim, u nekim predmetima, osjetili smo nedostatak te profesionalnosti, ali samo u određenim situacijama odnosno u postupanju pojedinih procesnih subjekata. Naša zapažanja u vidu konkretnih komentara iznosimo kako slijedi:

Opišite procesne radnje koje ste posmatrali (npr. saslušanje svjedoka i sl.). Budite precizni što je više moguće.

"Najveći broj procesnih radnji kojim smo prisustvovali svodio se na ispitivanje svjedoka. Bili smo u mogućnosti da vidimo razne svjedoke, zatim vještake koji su iznijeli podatke o falsifikovanju dokumenata, što su potvrdili u svom mišljenju i nalazu, svjedoke koje su doveli iz Kazneno-popravnog zavoda Zenica, a koji su na slikovit i detaljan način objasnili situacije u kojima su se nalazili sa optuženima."

"Za vrijeme praćenja suđenja prisutvovali smo saslušavanju svjedoka, direktnom ispitivanju od strane tužilaštva i unakrsnom ispitivanju odbrane. Zatim, predočavanju zapisnika o

ispitivanju svjedoka u slučajevima kada se svjedoci nisu mogli sjetiti tačnih činjenica ili su imali kontradiktorne izjave u odnosu na iskaz koji su dali u istrazi. Također, bili smo prisutni prisilnom dovođenju optuženog od strane Sudske policije (optužena osoba se samovoljno prijavila u psihijatrijsku bolnicu, gdje su doktori utvrdili da je sposobna pratiti suđenja)."

"Za vrijeme našeg posmatranja, radnje koje su izvedene su: saslušanja svjedoka, izvođenje materijalnih dokaza od strane tužilaštva i odbrane, saslušani su vještaci koji su iznijeli svoj nalaz i mišljenje."

"Svako suđenje kojem sam prisustvovala u okviru ovog predmeta svodilo se samo na saslušanje svjedoka. To su većinom bili svjedoci tužilaštva".

"Svjedok je ispitan od strane tužiteljstva i odbrane o gotovo svim okolnostima vezanim za istragu. Pitanja tužiteljice bila su više općenita i odnosila su se na način provođenja istrage, koje su radnje poduzete, kakav je bio odnos s tužiteljstvom i sl. Odbrana je detaljnije analizirala dokumentaciju i postavljala pitanja čak i o najsitnijim detaljima, ponovno tražeći bilo kakav propust ili nedostatak."

Opišite atmosferu u sudnici. Da li je bilo onako kako ste očekivali? Objasnite kako su ili kako nisu ispunjena vaša očekivanja.

"Naš sveukupni dojam praćenja predmetnog slučaja i s tim u vezi atmosfere u sudnici jeste da su ispunjena naša očekivanja glede samih procesnih radnji, obzirom da je za vrijeme svih ročišta poštivana disciplina suda i procedura postupka, a dodatno je efikasnom suđenju doprinijela i činjenica profesionalnog pristupa u radu kako predsjedavajućeg sudije, tako i tužilaca i branilaca, prilikom direktnog i unakrsnog ispitivanja, ali i ulaganja prigovora."

"Sudnica ne ispunjava uvjete da bi optuženi mogli sjediti pored svojih branitelja na što je predsjedavajuća ukazala na početku suđenja i rekla da će se za naredno suđenje potruditi da to omogući. Svi prisutni prate suđenje bez razgovora osim ponekog došaptavanja suoptuženih. U pogledu discipline i međusobnog odnosa stranaka i suda većim dijelom su ispunjena očekivanja."

"Situacija u sudnici je bila prilično profesionalna od strane svih sudionika u postupku. S obzirom na naša očekivanja, u potpunosti smo zadovoljni tokom i odvijanjem cjelokupnog postupka i sveukupnim ponašanjem svih, krenuvši od sudije pa do samih optuženih. U potpunosti su ispunjena naša očekivanja s obzirom na ranija iskustva i predrasude koje imamo na osnovu mnogobrojnih situacija u sudnicama, ovaj glavni pretres je bio apsolutno profesionalan, jasan, korektan."

"Sudnica je za vrijeme praćenja suđenja bila jako mirna, svi procesni subjekti su bili disciplinovani i poštovao se red i mir."

"Atmosfera u sudnici je u većini slučajeva prilično opuštena, obzirom na ozbiljnost institucije i okolnosti. Prisustvovala sam još jednom suđenju mijenjajući kolegicu i nisam mogla da ne primijetim da je u toj sudnici vladao veći mir i *ozbiljnija* atmosfera".

"Atmosfera je bila mnogo opuštenija nego što smo očekivali, na pauzi odnos između svjedoka i branioca pa čak i optuženih je bio jako prijateljski što nas je iznenadilo. U sudnici je bio uvijek jako veliki broj prisutnih, pa smo mi u par navrata sjedili pored optuženih koji su se također na pauzama šalili i bili opušteni."

Opišite vaš dojam predsjedavajućeg sudije/članova vijeća - njegovo/njeno/njihovo držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.

"U jednom predmetu smo stekli dojam da predsjedavajući vijeća sudija ima za cilj što profesionalnije i što objektivnije riješiti spor, a da se tom prilikom ispune načela predviđena zakonom o krivičnom postupku. Kada su u pitanju ostali članovi sudskog vijeća, nisu nam dali priliku da steknemo dojam o njima jer nisu aktivno učestvovali na glavnim raspravama."

"Sutkinja je u potpunosti opravdala svoj status sudije, ponašajući se jako profesionalno, korektno prema svima, pritom poštujući slovo zakona. Sutkinja je bila jako zainteresovana za što bolje razrješenje situacije, zainteresovana za motive i pobude koje su optužene naveli da počine baš ovo krivično djelo. Trudila se da svako od optuženih u potpunosti razumije svaku procesnu radnju koja se odvijala u toku glavnog pretresa. Npr. sutkinja je veoma često postavljala pitanja optuženima da li im je sve jasno, da li nešto treba pojasniti, itd."

"Predsjedavajući sudija i članovi vijeća su mi se tokom svakog suđenja kojem sam prisustvovala činili apsolutno nezainteresiranim za ono što se dešava u sudnici."

"Predsjedavajuća sutkinja je korektna i vidi se da ozbiljno ispunjava svoje dužnosti, razmotri svaki uloženi prigovor i sl. Članovi vijeća se uvijek čine nezainteresiranim."

"Predsjedavajuća sutkinja mi je djelovala zainteresirano, opušteno i pažljivo je pratila (uz ostale članove vijeća) radnje koje su se odvijale."

"Predsjedavajuća sutkinja je bila veoma profesionalna i održavala je strogi mir u sudnici, nije dala da se njen autoritet naruši. Također, nije dopustila da obrana zbunjuje svjedoke."

"Sa druge strane, članovi vijeća suda su u nekoliko navrata, djelovali krajnje nezainteresovano za sam slučaj, budući da smo zapazile kako su jednom prilikom tokom ispitivanja svjedoka sudije vidno „odlutale“, jer ih je počeo hvatati san, na što je bila primjetna reakcija svih prisutnih."

"Sudsko vijeće je vidljivo bilo nepristrasno. Uvažavani su i odbijani prijedlozi i prigovori obje strane, kada su bili osnovani, odnosno kada nisu. Sudije su maksimalno izlazile u susret

objema stranama vezano za zakazivanje ročišta, nekoliko puta su datumi promijenjeni od prvobitnih prijedloga kako bi svima bilo prihvatljivo, a istovremeno bez prekoračenja zakonskih rokova. Vijeće se međusobno konsultovalo i u okviru ročišta, niko od članova vijeća nije bio sasvim pasivan."

"Predsjedavajuća sutkinja je bila zaista profesionalna, pratila je pomno sve izjave svjedoka i pritužbe odbrane i tužiteljstva. U par navrata sama je postavljala pitanja svjedocima i isticala da svjedok na određena pitanja ne treba da da odgovor jer ga je već ranije dao, ili da nije dužan da da odgovor jer se određeni događaj desio isuviše davno da bi se sjećao svih pojedinosti. I u ovom predmetu ostali članovi vijeća nisu se oglašavali, mada je sve održano zaista profesionalno."

"Predsjedavajuća sutkinja je održavala atmosferu na profesionalnom nivou. Tako je u pokušaju da se svjedok zbuni od strane odbrane reagirala brzo i spriječila takvo postupanje."

Opišite vaš dojam tužitelja - njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.

"Tužitelj mi se činio najkorektnijim u ovom postupku. Bila su dva tužitelja i oboje su postavljali konkretna i direktna pitanja, prigovore ulagali s razlogom i argumentima. Nisu ponavljali ista pitanja i vrtili se u krug. Nisu upadali u riječ, poštovali su svjedoke, odbranu, sudiju."

"Tužiteljica je u odnosu na odbranu kratko ispitivala svjedoka. Pitanja su se uglavnom odnosila na način provođenja radnji u istrazi, saradnju s tužiteljstvom, kako su prikupljeni dokazi i sl. Tužiteljica mi je djelovala ozbiljno i energično, imala je služben i odgovoran pristup poslu."

"Tužitelji su bili profesionalni, štitili su prava svjedoka i time nisu dozvoljavali da u unakrsnom ispitivanju dođe do kontradiktornosti. Posebno nas je oduševila tužiteljica direktnošću svojih pitanja i zainteresiranošću za ovaj predmet. "

"Tužiočevo držanje je bilo strogo profesionalno, u skladu sa situacijom. Njegovo obraćanje u svakom trenutku je bilo jasno svima kojima se obraćao."

"Tužitelj je na nas ostavio dojam staložene osobe, mirne naravi, predan poslu i profesionalno orjentisan. Npr. bio je pripremljen za suđenje, detaljno je ispitivao svjedoke i koristio iskaz koji su sačinili u toku istrage."

"Pitanja tužitelja su bila dosta konfuzna i nije bio dovoljno koncizan. Odbrana je često ulagala prigovore na pitanja tužitelja pri ispitivanju svjedoka i vještaka."

Opišite vaš dojam branitelja/odbrane - njegovo/njeno držanje, ponašanje, pristup poslu itd. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.

"Sasvim sam razočarana odnosom odbrane prema izvođenju dokaza tokom suđenja. Većina pitanja je postavljena u formi sugeriranja, nekoliko puta su ponavljali već postavljeno i odgovoreno pitanje, bili su neorganizirani, upadali u riječ svjedocima, nisu im dozvoljavali da odgovore na pitanje u potpunosti."

"U sudnici je bilo više branilaca, tačnije osam. Cjelokupan dojam o braniocima je takođe dobar, ponašanje sveukupno profesionalno. Trudili su se da svoj posao obave što bolje, u smislu da su se zalagali da njihovi klijenti dobiju što nižu sankciju i budu oslobođeni troškova krivičnog postupka. Kao primjer tome je njihovo izlaganje finansijskih situacija svakog od optuženih pojedinačno, pokušavajući time da najprije sudiji, pa i svima ostalima omoguće potpun uvid u njihovu mogućnost da plate sve troškove."

"Odbranu je činilo šest branilaca, od kojih je samo dvoje aktivno učestvovalo u glavnim raspravama. Ostali su nerijetko ometali suđenje i bili kritikovani od strane predsjedavajućeg vijeća sudija. Nekada smo imali i osjećaj kao da nisu spremni za sam postupak."

"Odbrana jako često ulaže prigovore koji se ispostave neosnovanim."

"Branitelji su na svaki mogući način nastojali da ospore što veći broj dokaza optužbe, pa čak i stručnost i kompetentnost istražitelja (svjedoka)."

"Branitelji su kao i ranije, nastojali osporiti svaku okolnost koja ide na štetu njihovih klijenata. Nekoliko branitelja nije postavilo pitanje svjedoku jer njihovi klijenti nisu bili spomenuti u ranijoj izjavi."

Opišite bilo kakvo zapažanje o drugim sudskim posmatračima i sudskom osoblju (osiguranje, zapisničar, službenik itd.).

"Sveukupan dojam o ostalom prisutnom sudskom osoblju je u potpunosti korektan, profesionalan od strane svih."

"Tehničar i zapisničarka su izuzetno komunikativni i opušteni. Prije suđenja nas informišu gdje će biti održano ročište i ima li nekih bitnih promjena."

"Sudsko osoblje je bilo ljubazno i u potpunosti su obavljali svoj posao kako je zakonom propisano, nismo imali nikakva negativna zapažanja koja bi mogli da iznesemo."

"Sudsko osoblje je bilo upoznato o našem dolasku, prije svega jako ljubazni i u potpunosti su obavljali svoj posao kako je zakonom propisano. Nismo imali nikakvo negativno zapažanje koje bismo istakli."

"Naša očekivanja su ispunjena čak i nadmašena jer nismo očekivali toliku gostoljubljivost od

strane sudskog osoblja s obzirom da mediji i društvo stvaraju lošu sliku o njima da su nepristupačni i neljubazni što u stvarnosti ne odgovara istini."

Ako ste posmatrali suđenje, opišite vaš dojam radnji koje su izvedene u toku glavne rasprave. Napišite konkretan primjer kojim biste podržali vaš dojam.

"Zbog velikog broja branitelja, ispitivanje svjedoka je trajalo prilično dugo. Mnoga pitanja odbrane su se ponavljala, na šta je tužiteljica ulagala prigovor. Svjedok je jasno odgovarao na sva pitanja i nastojao dati što bolje objašnjenje."

"Jedan od ključnih svjedoka se ispostavilo da ima nezakonit imunitet jer mu je dodijeljen dok je bio u svojstvu osumnjičenog i dodijeljen mu je od strane zamjenika gl. tužitelja."

"Branitelji su često postavljali pitanja koja su bila ista ili slična nastojeći da zbune svjedoka. Po mom mišljenju u nekoliko navrata su postavljali i nepotrebna pitanja te davali suvišne komentare."

Navedite ovdje bilo koje zapažanje (koje nije uključeno iznad), a koje je ostavilo jak dojam na vas. Uključite specifične anegdote ako je moguće.

"Odbrana dok ispituje svoje svjedoke daje im svoju punu pažnju, dopušta im da završe rečenice, ali dok ispituju svjedoke tužiteljstva, ne daju im da završe iskaz, prekidaju ih u pola rečenice, i sl."

"Često se događa da nastaju razlike između iskaza koje su svjedoci dali u toku istrage i kasnije na suđenju."

Šta ste naučili iz ovog iskustva o sudskom postupku u predmetu po optužnici za koruptivno krivično djelo?

"Stekao sam korisna znanja o načinu postavljanja pitanja i davanju odgovora u direktnom i unakrsnom ispitivanju. Bilo mi je zanimljivo pratiti suđenje, a jedan od razloga je taj što je svjedok istražitelj FUP. Vidio sam kolika je odgovornost subjekata u krivičnom postupku i koliko je važno da sve radnje budu ostvarene zakonito precizno i objektivno."

"Iz ovog iskustva sam naučila da su koruptivna krivična djela najteža za dokazati i za voditi slučaj. Veliki je broj svjedoka, dokaza, ali je sve to jako teško povezati i dokazati da je određena osoba uradila ono što joj se stavlja na teret."

"Suđenje je prekomplicirano. Predviđeno je saslušanje 134 svjedoka, postupak traje 17 mjeseci, a do sada ih je ispitano tek 20."

"Ovo krivično djelo prijavljeno je preko krimolovca te su na osnovu tih informacija poduzete ostale istražne radnje. To ukazuje na značaj svijesti građana i njihovu spremnost da

obavijeste tužiteljstvo i policiju o mogućem postojanju elemenata krivičnog djela, naročito krivičnog djela korupcije jer je njega jako teško otkriti, rasvijetliti i dokazati."

"Iz praćenja ovog suđenja naučili smo da koruptivna krivična djela imaju jak uticaj na cjelokupno stanje u društvu, pogotovo kada se radi o ekonomskoj sigurnosti građana i države, s obzirom da krivično djelo za koje se optuženi terete ima za cilj oštećenje poreskog sistema. Naučili smo i da su korupcija i nepotizam nažalost sastavni dio poslovanja privrednih društava u BiH i da počinitelji ovih krivičnih djela zastupaju mišljenje da se činjenje ovih krivičnih djela isplati. Razlog tome su blage sankcije predviđene za ovakve vrste krivičnih djela, a time da otkrivanje ove vrste krivičnih djela zahtjeva duži vremenski period i veliki broj svjedoka."

Preporuke:

1. Uočeno je da su krivični postupci dugotrajni, zbog čega se postavlja pitanje jačanja kako prava na pravičan postupak tako i zahtjeva o efikasnosti krivičnog pravosuđa u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela.

2. U nekim predmetima primjećeno je izvođenje iznimno velikog broja dokaza (posebno se to odnosi na saslušavanje svjedoka) za koje je upitno da li su u tolikom broju uopće i svrsishodni za donošenje ispravne, zakonite i pravične presude. U tom smislu sugeriramo adekvatniji pristup suda u odlučivanju koji dokazi trebaju biti izvedeni, a koji ne, opet sa stajališta potpunog i istinitog utvrđivanja činjeničnog stanja.

3. Postoji značajna razlika između pojedinih predmeta u smislu da je vođenje nekih jako disciplinirano dok je vođenje nekih drugih predmeta prilično ležerno iako se i u jednom i u drugom slučaju radi o krivičnim predmetima s teškim optužbama. U tom smislu trebalo bi razvijati mehanizme kojima bi se jačala procesna disciplina, i naglasila zakonom propisana prava dužnosti krivičnoprocesnih subjekata (sudije, tužioca, branioca, svjedoka, vještaka).

4. U predmetima u kojima sudi vijeće uočena je prilična inertnost članova vijeća, izuzev sudije koji je predsjedavajući vijeća. Predsjednik vijeća je vrlo aktivan, što mu između ostalog omogućavaju i zakonske odredbe o rukovođenju glavnim pretresom. Aktivnost članova vijeća je također zakonom omogućena i ona je neophodna jer vijeće donosi presudu u konkretnom krivičnom predmetu.

5. Tužitelji su uglavnom profesionalno i korektno obavljali svoju tužilačku ulogu. Međutim, moguće je aktivnosti na glavnom pretresu učiniti efikasnijim u cilju dokazivanja krivičnog djela. U tom smislu bilo bi potrebno dalje educiranje tužitelja specifično u istragama i postupcima za koruptivna krivična djela.

Studenti Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije i Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu sa svojim nastavnicima prof. dr Hajrijom-Sijerčić Čolić, prof. dr Harisom Halilovićem i doc. dr Vildanom Vranj. Zahvaljujemo se Ambasadi SAD u BiH na pruženoj podršci u toku izvođenja Projekta, posebno gđi. Lauri J. Neubauer iz ureda OPDAT/Department of Justice, gosp. Liamu O Flaneganu iz ureda INL/Department of State te gosp. Charlesu E. Exu bivšem pravnom savjetniku OPDAT/Department of Justice koji je i jedan od idejnih tvoraca Projekta.

Sarajevo, 31.05.2016.